

politika eszközévé. A zsidótörvények ismeretése után Karsai utal a munkaszolgálatra, továbbá arra, hogy az állampolgárság nélküli zsidókat Kamenyec-Podolszkba deportálták, ahol 23 600 embert öltek meg. Az 1941-es délvidéki (újvidéki) „partizánellenes” pogromban 743 zsidót gyilkoltak meg. A munkaszolgálatosok sokszor megadták magukat a szovjet csapatoknak, de ez nem javított a sorsukon, *secko jedno* – mondták a szovjet katonának (ez azonban nem oroszul van, hanem szlovákul). A vidéki zsidóságot a lakosság közömbössége mellett deportálták, bár voltak együttérzők és kárörvendők is. A budapesti zsidók deportálását Horthy csak a normandiai partraszállás után állította le. Az áldozatok számát Karsai 550 ezer főre becsüli.

Külön fejezet foglalkozik a Zsidó Tanácsokkal. Ezeket mindenütt a megszállók parancsára hozták létre, a tanácsok tagjai próbálták menteni az embereket, de ki is szolgálták a németeket. Az utolsó részben a szerző utal arra, hogy 1941 táján már lehetett tudni, mi történik a zsidókkal a táborokban, de sokan mégsem hitték, annyira elképzelhetetlennek tartották a szörnyűségeket. Karsai sok adalékot hoz fel arra, hogy ki mit tudott Nyugaton vagy a megszállt területeken. Bibó István szerint a magyarok közül is sokan tudták, mi történik, de saját megmentésük érdekében nem akarták elhinni.

A szerző roppant sok olyan részletkérdést világít meg, amelyekre az ismertetésben persze nem lehetett kitérni. A rengeteg jegyzet mellett majdnem egy ívet tesz ki a felhasznált források bibliográfiája. Majdnem hetvenoldalas a névmutató, ami a legtöbb esetben rövid életrajzot is ad. Van földrajzi nevek mutatója is, sőt a 417. lapon az auschwitz-i foglyok elkülönítésére használt jelzések képe is megtalálható. A kronológia mindössze két oldalt tesz ki. A szerző nem egyszer Pozsony helyett Bratislavát mond és Zimony helyett Zemunt, erre a pártállami göröcsre manapság már semmi szükség, Bécs-et sem szoktuk Wiennek nevezni. Nagyon részletes könyv Karsaié, és még sokkal szomorúbb. A 15. lapon található egy táblázat országokénti bontásban a zsidó lakosság eredeti számáról, és a pusztítás minimális és maximális becsült adatairól. Összesítve és kerekítve a halottak minimális becsült száma 5 596 000, a maximális 5 860 000.

A két munka áttanulmányozása után az olvasó eltöprenghet azon, vajon a két rendszer közt a hasonlóságok vagy a különbségek a jelentősebbek.

(Karsai László: *Holokauszt. Pannonicica, Budapest, 2001. 426 p.*)

Niederhauser Emil

az MTA rendes tagja, egyetemi tanár (ELTE)

Magyar tudománytár 1. kötet Föld, víz, levegő

A *Magyar tudománytár* sorozat a Magyar Tudományos Akadémia Társadalomkutatási Központja és a Kossuth Kiadó Rt. közös alkotása. A sorozat főszerkesztője Glatz Ferenc. Az itt tárgyalt első kötet, melyet Mészáros Ernő és Schweitzer Ferenc szerkesztett, *Föld, víz, levegő* címmel nemrég jelent meg több mint ötszáz oldalnyi terjedelemben. A kötetben 211 főként színes ábrát, 38 főként színes képet

és 40 táblázatot találunk. A gazdag illusztrációs anyag nyomdai kivitelezése, csakúgy, mint az egész kötet kiállítása, kifogástalan és méltó a vállalkozáshoz. Az anyag összeállításában harminchét szerző működött közre.

A kötethez Somogyi Sándor írt bevezetőt, amely akár egy önálló földrajzi fejezetnek is beillene, de sajnos nem az, amire itt szükség lett volna: például egyetlen mondatban sem utal a kötet széles témakörére és tartalmára. Jobb lett volna, ha a kötet szerkesztői írnak egy ide illő bevezetőt, és megmagyarázzák, hogy a kötet miért lett olyan, amilyen lett.

Sajnos az anyag távolról sem egységes. Az indító fejezet (*Geológiai viszonyok és talajok*) tizenhárom szerző műve. Itt remek áttekintést kapunk a Kárpát-medence és környezete mélyszerkezetéről, a geológiai egységek kialakulásáról, a földtörténeti korok eseményeiről, a földtani tájegységekről és a talajtakarókról. Alapos munka, az illusztrációk fenomenálisak, a leírások kifogástalanok. Nagyon hasznosak és szemléletesek például a földtani szelvények. Érdekes példaként említtem a Korpás László nyomán közölt 42. ábrát, amely a Gellért-hegy földtani szelvényét mutatja be az Erzsébet híd látképével kombinálva. A talajtakaróval foglalkozó fontos alfejezet lehetett volna lényegesen hosszabb is. A kötetből nem derül ki, hogy ki koordinálta a tizenhárom szerző együttműködését, de akárki is volt, elismerést érdemel.

A második fő fejezet a *Geomorfológiai tájak, felszíni formakincsek* címet viseli. Ellentétben az előző résszel, ezt egyetlen szerző, Pécsi Márton írta meg, a tőle megszokott magas színvonalon. Normális körülmények között ezt a fejezetet illetet volna (esetleg Somogyi Sándor írásával kombinálva) az első helyre tenni, mert ez adja az általánosabb áttekintést.

A harmadik fő fejezet (*Levegőkörnyezet*) Mészáros Ernő munkája. Tömör és kitűnő áttekintést ad a légkör kémiai és éghajlati jellemzőiről, a levegő ózontartalmáról, a sugárzási egyenlegről, a légköri vízmérlegről és ennek lehetséges változásairól, az üvegházhatású gázok légköri körforgalmáról, s végül a légköri aeroszollal kapcsolatos kérdésekről. De a fejezet – sajnos – túl rövid.

Szerintem a szerkesztők a „levegőkörnyezet” témakört eleve túl szűken értelmezték, ráadásul még e túl szűken értelmezett témakörnek kifejtéséhez is túl kevés teret adtak. Mindenekelőtt tágítani kellett volna az itt tárgyalt témák körét, és lehetőséget kellett volna adni legalábbis az ember okozta éghajlatváltozás szerteágazó kérdéseinek a körvo-

nalazására. Ezen túlmenően rá kellett volna szólni egy-egy alfejezetet az olyan témákra, mint a hidrometeorológia, a légköri környezeti katasztrófák, a meteorológiai előrejelzésekkel kapcsolatos tudományos fejlemények stb. Az előrejelzések kapcsán még arra a nagyon aktuális kérdésre is ki lehetett volna témi, hogy a magyar meteorológusok munkája hogyan illeszkedik az európai együttműködés fokozatosan kiépülő kereteibe.

A következő rész (*Felszíni és felszín alatti vizek*) Alföldi László 2002. évi Eötvös-koszorús címzetes egyetemi tanár remekműve, a kötet legsikerültebb tanulmánya. Fölényes tudásról, sok évtizedes tapasztalatról, imponáló áttekintésről tanúskodik. Ezt a fejezetet országszerte tanítani kellene. A szerző leírja benne a hazai vízrendezések pár száz évre visszanyúló rendkívül érdekes történetét. Elmondja, hogy mi miért történt úgy, ahogy történt, melyek voltak a hibás elképzelések, és milyen következményekkel jártak. Milyen nyomonvonalon kereshetjük a jövő megoldásait. Milyen külföldi (németországi és ausztriai) beavatkozások vonták maguk után például a Duna hazai szakaszán bekövetkező változásokat. Megtudjuk, hogy mi a helyzet a Tisza szabályozása körül és nagyobb tavainkkal kapcsolatban. Ha a magyar választópolgárok tudnák és jól megértenék mindazt, ami itt le van írva, sok jövőbeli gondot elkerülhetnénk.

Az ötödik fejezet címe: *Természeti, gazdasági, közigazgatási régiók*. Tudjuk, hogy a közigazgatási régiók kérdése ma fontos és aktuális politikai kérdés. De nem értem, hogy e kérdés tárgyalása miért nem a sorozat *Táj, régió, település* című második kötetébe került.

A *Geológiai erő- és veszélyforrások* című tanulmányt tizenhárom szerző írta. Ez az anyag nagyon érdekes. Bele lehet feledkezni. Az illusztrációk itt is éppen olyan kitűnőek, mint az első geológiai fejezetben. Ezt főleg didaktikai szempontból lehet értékelni. Külön ki szeretném emelni a felszín alatti tér hasz-

nosítását vázoló 165. ábrát, a radioaktív hulladék föld alatti tárolásának modelljét bemutató 167. ábrát, vagy a riolittufába vágott egri mélypincék alaprajzait és jellemző szelvényeit bemutató 177. ábrát. Az a meg nem nevezett személy, aki ezt a fejezetet egybeszerkesztette, minden dicséretet megérdemel.

A kötet utolsó fejezete a *Gazdaságföldrajzi adottságok* címet viseli, és öt szerző műve. Ugyanaz a gondom vele, mint az ötödik fejezettel: nem tudom, hogy miért került ebbe a kötetbe. Tudván, hogy a sorozat ötödik kötete a gazdálkodás kérdéseivel foglalkozik, bátorkodom azt kérdezni, hogy ezt a fejezetet miért nem oda tették? Szerintem a Tudománytár attól tudománytár (mint minden tár attól tár), hogy ott találjuk a dolgokat, ahová tartoznak.

Egészében véve a kötet legzavaróbb vonása az, hogy a fejezetek mellett nem látjuk a szerzők neveit. Egy hátul eldugott listából derül ki, hogy a hét fejezet közül hámat egy-egy szerző írt, viszont van két olyan fejezet

is, amelyben 13-13 szerző működött közre. Ez nem vall egységes szerkesztésre. A kötet végén található angol nyelvű összefoglalóban egyetlen oldalon sikerült több zavaró hibát is véteni. Ezt a szöveget valószínűleg nem látta nyelvi lektor. A „great number of information” fordulat olvasásakor megrémültem. Végül az irodalomjegyzék semmiféle elfogadott konvenciónak nem felel meg, és abszolút használhatatlan.

Hogyan is összegezzem? Adva volt a sorozatszerkesztő kitűnő koncepciója, kezünkben van a sorozat első kötete, és mi mégsem lehetünk boldogok, mert ennek a kötetnek a szerkesztése nem sikerült olyan jól, mint ahogyan a nagyigényű sorozat méltán megérdemelte volna. (*Glatz Ferenc főszerkesztő, Mészáros Ernő és Schweitzer Ferenc szerkesztők: Magyar tudománytár 1. Föld, víz, levegő. MTA Társadalomkutató Központ – Kossuth Kiadó, Budapest, 2002. 511 p.*)

Czelnai Rudolf
az MTA rendes tagja

Földes Anna: Az Irodalmi Ujság könyve

Végyes műfajú kötetet tett közzé Földes Anna a legendás *Irodalmi Ujság* (1950-1956) működéséről, miként ezt igen tisztességesen az alcím – Tanulmányok, portrék, dokumentumok – jelzi is. Földes Anna az egyetemről egyenesen a szerkesztőségbe került, s fiatalon nagy idők tanúja lett. 1952 őszén még a kultúrpolitika irányította „hivatalként” működő szerkesztőségbe veték fel dolgozni, de amikor néhány hetes szilveszter szabadságáról a következő évben visszatért az *Irodalmi Ujsághoz*, már egy „műhely” felszabaduló és történelemcsináló szellemét tapasztalta meg. A változás folyamatát kereste, amikor majdnem fél évszázad múltán a bekötött újságok fellapozására vállalkozott. Az olvasás emlékeket hívott elő, az emlékek ellenőrzésére újraol-

vasta az évfolyamokat. Szemtanú maga is, s más szemtanúk kifaggatására is vállalkozott. Sajnos későn, mert igen kevesen élnek már az egykor meghatározó írók, publicisták közül. Az interjúkat elemzések és személyes visszaemlékezések közé illesztette a szerző.

Először az *Irodalmi Ujság* publicisztikájának elemzését végzi el Földes Anna. A lapot felsőbb politikai akarat hívta életre, mert a koalíciós korszak végével nem volt lehetőség az irodalom önszerveződésére. Az irodalom egy része alkalmazkodott, fiatalabb és alsóbb néposztályokból származó nemzedéke belső vívódással ugyan, de egyértelműen elfogadta egy időre – mert szemhatára nem terjedt még tovább – a keretet. De az irodalom tekintélyes része kiszorult a pályáról, alkalmi munkákra, gályapadra kényszerült. Róluk azonban itt nem eshet szó, mert a hetilaphoz közük nem volt. Földes Anna nem vállalkozhatott az irodalom vagy a sajtó egészének szemre-